

MUSTAFA SUPHİ
VE
YOLDAŞLARI

TRANSLİTERASYON:
MERAL BAYÜLGEN
EMEL SEYHAN ATASOY

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

İstanbul Şubat 2021

ISBN: 978-605-4513-63-5

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

«تۆن نىيا اىنچىلىرى بىرلىكى»

۲۸-۲۹ كانون تانى ۱۹۲۱

قاره ده كىز تىيارىنمە : ارچالانان
مصطفى صبىجى و بولدا اشلىرىك ايكىمى بىل دونوملارى.

— ۱۹۲۳ —

«تۆن نىيا اىنچىلىرى بىرلىكى» قىزىق شىركىتى.

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!

28-29 KÂNUNUSANI 1921

Karadeniz kıyılarında parçalanan
Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının
İkinci Yıldönümü

1923

Moskova, Kızıl Şark Matbaası

İÇİNDEKİLER

SUNU	11
BİRİNCİ KISIM	15
BAŞLARKEN	17
28 KÂNUNUSANİ	26
MUSTAFA SUPHİ BEŞ SENE EVVEL MOSKOVA'DA	29
SUPHİ BAKU'DA VE KARS'TA	31
MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞ VE ANADOLU KOMÜNİSTLERİ	33
BÜYÜK ÖLÜLERİMİZ VE ANADOLU DİKTATÖRLÜĞÜ	37
MATEM GÜNÜ MÜNASEBETİYLE	40
İKİNCİ SENE	45
İKİNCİ KISIM	51
OKUYUCULARA	53
ŞİARLAR	54
KIZIL YILDIZ	56
BÜTÜN DÜNYA İŞÇİ VE KÖYLÜSÜNÜN MÜŞTEREK VATANI	59
1918 SENESİNDE MOSKOVA'DA TÜRK SOL SOSYALİSTLERİNE AİT KONGREDE YOLDAŞ MUSTAFA SUPHİ'NİN NUTKU	62
SOSYALİZM İÇİN CİDAL	64
1 MAYIS BAYRAMI MÜNASEBETİYLE BAKU'DA MÜSLÜMAN İŞÇİLERİNE MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞ'IN HİTABI	68
YAŞTA VE BAŞTA GENÇLİK	71
BİRİNCİ TÜRK KOMÜNİST FIRKASI KONGRESİNDE KARAR HALİNDE KABUL EDİLEN MÜSTEMLEKÂT VE MİLLETLER HAKKINDAKİ MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞ'IN MÜTALÂASI	73

TARİHİ VAZİFE	75
ANADOLU'DAN GELEN ELÇİLER VE ANADOLU'YA YARDIM	78
İKİNCİ DEVİR	81
TÜRKİYE'NİN MAZLUM AMELE VE RENÇPERLERİNE	84
İKİNCİ KONGRE	88
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ VE KOMÜNİST FIRKASI	91
SALTANATTAN SONRA	95
TÜRKİYE KOMÜNİST TEŞKİLÂTI MERKEZİ HEYETİ'NİN FAALİYETİ HAKKINDA BAKU KONGRESİ'NDE MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞ'IN LAYİHASI	98
KONGRE'NİN SONUNDA MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞIN NUTKU	118
ÜÇÜNCÜ KISIM	121
ETHEM NEJAT ARKADAŞ	124
DARÜLMUALLİMİN Lİ GENÇLERE	130
MÜSTEMLEKÂT MESELESİ HAKKINDA HİLMİ OĞLU HAKKI YOLDAŞ'IN NUTKU	134
OSMANLI İMPARATORLUĞU	144

SUNU

Mustafa Suphi ve Yoldaşları kitabı, ilk kez Moskova'da 1923 yılında Kızıl Şark Matbaası tarafından yayınlanmış. İkinci basımını Brüksel'de COODIFF s.c. 1974-75'te üçüncü basımını Güncel Yayınlar İstanbul'da 1977'de, nihayet dördüncü basımını, Doğan Özgüden ve İnci Tuğsavul'un izniyle ve Doğan Özgüden'in "Yeni Baskıya Sunu"suyla TÜSTAV Yayınları İstanbul'da Kasım 2004'te transliterasyonu Burhan Tuğsavul'a ait olmak üzere yayınlamıştı. Uzun süredir tükenmiş olan bu kitabın aslının bir kopyasını Mehmet Perinçek Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nden alarak TÜSTAV'a gönderdi, kendisine müteşekkirimiz. Bu metinle önceki basımları karşılaştırdığımızda kimi transliterasyon sorunları ve eksikleri olduğunu görünce, TÜSTAV Transliterasyon çalışmalarını 2000 yılından beri yürüten çalışma ekibinden Meral Bayülgen ve Emel Seyhan Atasoy tüm metnin transliterasyonunu gözden geçirerek elinizdeki eksiksiz kitabı oluşturdu. Önceki basımlarda yer alan kimi makaleler, bu kitapta yer almazken, bir kopyasını Atilla Coşkun'un TÜSTAV'a bağışladığı Ekonomik ve Sosyal Kurumlar Bürosu Bülteni'nde Ekim-Kasım 1910'da yayınlanmış Mustafa Suphi'nin "Türkiye'de Zirâî Kredinin Organizasyonu" başlıklı sunumunun çevirisini veriyoruz.

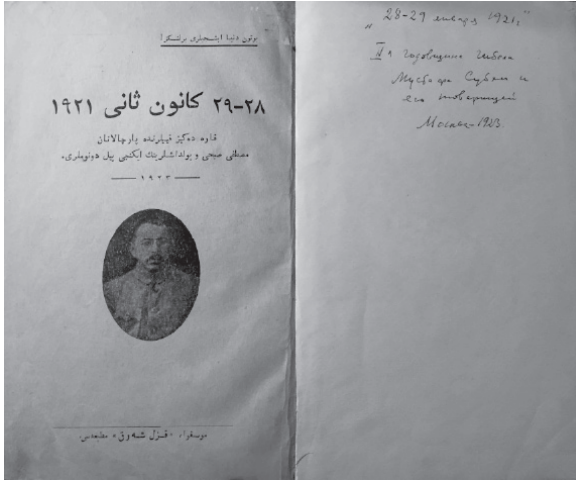
Bilindiği gibi, TÜSTAV Yayınları ve Sosyal Tarih Yayınları, Mustafa Suphi'nin Mayıs 1920 sonlarında Azerbaycan'a gelişiyile başlayan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı çalışmalarından Ocak 1921'de Türkiye'den gönderdiği son rapor-mektuba kadar Komintern arşivinde yer alan belgeler kümesinin yayını tamamladı: *Haziran-Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTI*, Der.: Banu İşlet – Cemile Moraloğlu Kesim, *TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ (TKP KURULUŞ KONGRESİ)*, Der.: Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen ve *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-1* ve *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-2*, Çev.: Yücel Demirel. Sosyal Tarih Yayınları ise 2020'de Mete Tunçay hocamızın yıllar önce *Türkiye'de Sol Akımlar 2 1925-1936* kitabında yayınladığı *15'ler Hatırası* kitabını, gözden geçirip, ilk hazırlık aşamasındaki ve Rusça baskısındaki makalelerle zenginleştirerek yeniden yayınladı; ayrıca yine bu yıl Banu İşlet ile Cemile Moraloğlu Kesim'in hazırladıkları *MUSTAFA SUPHİLER* kitabıyla, Ocak 2021'de transliterasyonunu Fadime Ersin, H. Baha Coşkun ve Hamit Erdem'in yaptıkları *MUSTAFA SUPHİ İLK YAZILAR 1908-1913* kitabı da çıktı.

Türkiye komünist hareketinin ilk öncüleri Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı ve yoldaşlarının¹

1 Karadeniz'de 28-29 Ocak'ta yaşamını yitirenler: Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Bahaeddin, Kâzım Hulusi, Kırallıoğlu Maksut, Hilmi oğlu İsmail Hakkı, Ahmet oğlu Hayrettin, Mehmet oğlu İsmail Hakkı, Emin Şefik, Ahmet oğlu Süleyman Tevfik, Ali oğlu Kâzım, Hatipoğlu Mehmet, Hacı Mustafa oğlu Mehmet, İbrahim oğlu Cemil Nazmi.

28-29 Ocak 1921'de Karadeniz'de öldürölmelerinin 100. yıl dönümünde mücadeleleri ve anıları önünde saygıyla eğiliyoruz.

Erden Akbulut
Ocak 2021

BAŞLARKEN

1921 yılının 28-29 Kânunusani'sinde 15 Türk komünistini Türkiye burjuvazisi Karadeniz'de boğdu.. E! Tarih, sınıf mücadelesi tarihidir...

Yoldaş!

Türk proletaryasının ilk şuurlu 15 ölüsünü unutma...
Bu küçük kitap sana onların içlerinden birinin hayatını ve fikirlerini anlatacak....

Mustafa Suphi; bilhassa son senelerini bütün ateşiy-le proletaryanın kurtuluşuna vakf-ı nefis etmiş sağlam bir kafa idi, bir komünisti.

Onun fikirleri senin için istifadelidir. Onun hayatı senin için bir tecrübedir.

Mustafa Suphi ismi, sana son nefeslerini tam bir komünist gibi veren 15 ölüyü hatırlatsın.. Ve her senenin 28-29 Kânunusani'sinde bu kitabı yoldaşlarınla beraber oku.

Yoldaş; biz sana, Trabzon önünde parçalanıp Karadeniz'e atılan bu on beş arkadaşını birer birer tanıtmak isterdik; fakat onları öldürenler, onların yadigârlarını ve eserlerini de beraber yok ettiler.

E! Sınıf mücadelesi aynı zamanda mefkûre mücadelesidir. Fakat biz, bundan acıklanmıyoruz.

Yoldaş! Bu on beş ölü bizim için nihayet on beş isimsiz komünisttir; ve sen bu isimsiz ölüleri dünyanın her dağında, her köşesinde, her denizinde bulursun! Bu isimsiz ölülerin isimleri, cisimleri, renkleri ve dilleri bizim için hiçtir.. Biz her yaşayan işçi kadar, her ölen komünisti de farksız tanırız. Çünkü biz ayrılıksız, sınıfsız bir cemiyet yaratmak istiyoruz.

Yoldaş! İnkılâp uğrunda ölülerimiz arttıkça, saflarımızı sıklaştıralım; çünkü işin tam tatlı yerindeyiz.

E! Sınıf mücadelesi hâkimiyet mücadelesi demektir!

Yaşasın genç, müteşekkil, muktedir proleter kitleleri!

Yaşasın Komünist Fırkası!

Biz Suphi'nin yürüdüğü yoldan yürüyoruz.

28-29 Kânunusani 1921 tarihi Türkiye proletaryasının acıklı ve matemengiz bir günüdür.

Yarın biz İstanbul'u Türkiye proleterinin kızıl payitahtı yapacağız.

TAHRİR HEYETİ

MUSTAFA SUPHİ YOLDAŞIN TERCÜME-İ
HALİ VE SİYASÎ ŞAHSİYETİ HAKKINDA
MUHTASAR MALUMAT

Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın en kıymetli, en faal birinci âmili olan Mustafa Suphi Yoldaş'ın zıya-ı ebedisi Türkiye amele ve köylüsü için cidden matemengiz bir vaka-i müessifedir.

Lakin ahenin bir mefkûre ile onun takip ettiği yolda, devasa adımlarla ilerlemek için ilmen hazırlanmakta olan bizler, katıyen meysus ve müteessir değiliz, bilakis kendimizde daha yüksek bir metanet buluyoruz.

* * *

Mustafa Suphi Yoldaş kim idi?

Mustafa Suphi Yoldaş 1883 senesinde Trabzon vilayetine tâbi Giresun kazasında doğmuştur.

Elan berhayat olan pederi valiliklerde bulunmuş Ali Rıza Bey'dir. Validesi Samsun sancağı Belediye Reis-i Esbakı Halil Hilmi Efendi'nin kerimesi Memnune Hanım'dır. Pederinin memuriyeti dolayısıyla tahsil-i iptidaisini Kudüs ve Şam'da ikmal etmiştir.

Tahsil-i idadisini Erzurum'da, tahsil-i âlisini İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'ta itmam ile tevsi-i malumat için devr-i sabıkta Avrupa'ya giderek Paris Ulum-ı Siyasiye Mektebi'nde ikmal etmiştir.

Paris'te Ulum-ı Siyasiye Mektebi'ni ikmalden sonra şahadetname almak için tertibi meşrut tezi "Türkiye'de İtibar-ı Ziraî Teşkilâtı'nın Hal ve İstikbali" mevzuu üze-

rinde ilmî bir surette tetkik ederek takdim eylediğinden, tez jüri heyetince mazhar-ı kabul olmuştur. Hatta mezkûr tez, 1911 senesinde Fransa'nın "Cenup İtibar-ı Zirâî" Kongresi'nce nazar-ı dikkat ve mûlahazaya alınmış ve muahharen Roma Beynelmilel Enstitüsü celsesinde kıraat ve risale-i mevkuteye dercedilmiştir.

Siyasî Şahsiyeti:

Suphi Yoldaş, Avrupa'da tahsilde bulunduğu müddetçe *Tanin* muhabirliğini ifa ediyor, hem de Paris'in amele teşkilâtları, sendikalar vesaireyi tetkik ederek inkılâpçı bir genç, malumatlı bir sosyolog olarak hazırlanıyordu.

1908 İnkılâbı'ndan sonra Türkiye'ye avdet eden yoldaşımız, *Tanin*, *Servet-i Fünun* ve *Hak* gazetelerine muavenet-i tahririyede bulunmuş, son zamanlarda Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde "Malumat-ı Hukukiye", Darülmualimin-i Âliye ve Mekteb-i Sultanî'de "İlm-i İktisat" hocalığını yapmıştır.

Sorbonne Darülfünunu Profesörü Bouglé'nin *ilm-i İçtimai Nedir?* isimli kitabını tercüme ve *Vazife-i Temdin* ismindeki kitabı da telif eylemiştir.

1912'de Millî Meşrutiyetperver Fırkası'nı tesis mak-sadıyla *İfham* gazetesini çıkarmaya başlamıştı ki bu tarih İttihatçılarla mücadelesinin başlangıcıdır.

1913 senesinde İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa'nın katli meselesinden dolayı en yakın dostu olan Ferit Bey²

2 Trabzon Faciası zamanında Ferit Bey Büyük Millet Meclisi azası ve Maliye Vekili idi.

Sinop'a nefyedilmişti. Sinop'tan kayıkla firar ederek Rusya'ya geldi.

Harp zamanında düvel-i muhasıma tebaası addedilerek Çar Hükümeti tarafından Kaluga vilâyetine nefyedildi. Suphi Yoldaş esarete hayatın bütün lezaizinden mahrum olduğu halde zerre kadar müteessir olmayarak, bilaücret etrafındaki Türk amele ve köylü esirlere muntazaman ders veriyor ve onların terbiye-i içtimaiyelerine hizmet ediyor ve bu amele kitlesinde, esaslı olarak kapital ve onun çirkinliklerine karşı ilk isyan ve nefret hissinin uyandırıyor; bunun için Türkiye'de asırlardan beri derebeylik bakayasını olan hükümet-i müstebitenin ve son zamanlarda da kapitalizmin tahakküm ve tazallumu altında inleyerek hayat-ı içtimaiyenin en karanlık köşelerinde, saadet-i hayatı gösterecek sosyalizm çerağından mahrum, sınıf ve onun taksimatıyla istismar eden ve edilenleri tefrik edememek cehaletine mahkûm, Türk mazlumlarını ilk ikaz Suphi'ye aittir.

Almanların Polonya'dan ilerlemeleri neticesi, Türk esirleri ile birlikte Kaluga vilâyetinden Ural vilâyetine teb'id edilen Suphi, orada da aynı maksatla, aç ve çıplak Türk esirlerini teşkilâtlandırmış ve onlarla beraber kendisi taş taşımak, toprak kazmak vesaire gibi en yorucu ve ağır işlere iştirak ederek; kapitalin, harpten doğan gaddarlığın ağırlığını ve zulmünü kendi hayatında da bütün acılığıyla tatmış ve binlere balığ olan Türk köylü ve ameleleri arasında ilmî, siyasî, içtimai hazırlıklardan da geri durmamıştı.

Suphi, esaret hayatında bütün kapitalin köpekleri olan emperyalistlerin, sahte sosyalist ve milletçilerin yirminci asırda medeniyet maskesi altında oynadıkları kanlı komedyalarını, bütün proleter âlemine karşı hesapsız ihanetlerini teşhir için yazmış olduğu pek değerli eserini maatteessüf neşre muvaffak olamamıştır.³

Teşrinievvel İnkılâbı'ndan sonra Suphi Moskova'ya gelerek Rusya Komünist Fırkası'yla temas, Tatar - Başkırt inkılâpçıları ile teşrik-i mesai ederek *Yeni Dünya* namı altında ilk Türk komünist gazetesini neşre başlamıştı.

1918 senesinde Moskova'da Müslüman Komiserliği binasında yirmiye mütecaviz Türk amele ve köylülerinden müntehap delegelerle, Merkezî Rus Komünist Fırkası'nın, Müslüman Komiserliği'nin, Müslüman Sosyalistleri Komitesi'nin, İdil - Ural Tatar ve Başkırtlarının vekilleri, Petrograd, Moskova gazete muhabirleri mevcut olduğu halde, Türk Sol Sosyalistleri'nin Birinci Kongresi'ni açmış ve bilahare bu kongre de Türk Komünist teşkilâtlarını doğurmuştur.

Rusya'nın mevaki-i muhtelifesindeki askerî ve mülkî Türk esirlerini ve bahusus Şark milletlerini ikaz ve içtimaî inkılâbı onlara telkin için; Moskova, Kazan, Samara, Saratov, Rezan, Astrahan... ilh şehirlerinde Türk komünist teşkilâtları vücuda getirmiş ve 1919 senesinde

3 Bu eser Denikin'in Kırım'ı işgali arifesinde Kırımızı Ordu ile Odessa'ya giden Suphi tarafından Osman namında yerli bir yoldaşa muhafaza edilmek üzere bırakılmıştı. Maatteessüf bu genç de bu eseri yakmaya mecbur olmuştur.

bu teşkilâtlar tarafından Üçüncü Beynelmillel'in Birinci Kongresi'ne delege intihap edilmişti.

Müteakiben Türk Komünist Teşkilâtı'nın Türkiye'ye yakın olmasını temin emeliyle gazete ve muvakkat merkezle Kırım'a hareket ve orada icra-yı faaliyet etmeye başladı. Denikin'in Kırım'a hücumu üzerine tekrar Odessa'ya hareket etti.

O zaman idi ki Moskova Ajansı'nın Korski'den aldığı malumata müsteniden Suphi'nin Kırım'da İngilizler tarafından derdest ve salben idam edildiğini ilân edişi, bütün yoldaşlarını matemlere gark etmiş ve bilahare bu haberin yalan olduğu tahakkuk eylemişti.

İngilizlerin İstanbul'u işgallerinden sonra Anadolu'ya da başlayan taarruzlarını durdurmak ve Türkiye'yi Antanta'nın siyasî ve iktisadî istilâsından kurtarmak üzere teşekkül eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne hem yardım etmek ve hem de içtimaî hazırlıkta bulunmak üzere Türkistan ve İran tarikiyle Türkiye'ye hareket etti ise de hasbelicap İlyava Yoldaş'ın gösterdiği lüzum üzerine Türkistan'da kalarak bir taraftan *Yeni Dünya* gazetesini neşre ve diğer taraftan da teşkilâta germi vererek Beynelmillel Şark Şûrası'nı tesis eylemiş ve Şark Cephesi Kumandanlığı nezdinde Türk kızıl askerlerinden mürekkep bir fırka teşkiline muvaffak olmuştu.

1920 senesinde Azerbaycan'daki inkılâp dolayısıyla Baku'ya nakl-i faaliyet ederek, Baku Komitesi nezdinde bir Türk Komünist Şubesi açmış ve siyasî bir mektep küşadla yüze yakın Türk komünistleri yetiştirmişti. Üç ay zarfında Türkiye ve Rusya'da vücuda getirdiği on beş

kadar teşkilâtta gelen 32 katı, 42 istişarî reye malik ki ceman 74 delege ile 1920 senesinin 10 Eylül'ünde Bakü'da Birinci ve Umumî Türk Komünistleri Kongresi'ni açmaya muvaffak olmuş ve tanzim ettiği Türkiye Komünist Fırkası Program ve Nizamnamesi'nin layihası kongre tarafından müzakere ve kabul olunmuştu.

Telif ve tercüme gibi ilmî teşvikata ehemmiyet vererek, teşkil eylediği Telif ve Tercüme Şubesi vasıtasıyla yirmiye yakın esaslı sosyalizme ait kitaplar ihzar ve bunların sekizini neşr ve Türkiye'ye sevk eylemişti.

1921 senesinin Kânunuevvel'inde Anadolu Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin bilvasıta daveti üzerine Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi azalarından Ethem Nejat, Hilmi oğlu Hakkı ve sair yirmiye yakın arkadaşlarıyla Anadolu'ya hareket eylemiş ve ilk vasıl olduğu Kars şehrinde hükümet tarafından riyakârane âlâyîşle karşılanmıştı.

Heyhat ki Kars'tan sonra yollarda, şehirlerde bililtizam enva-ı adide taarruz ve tecavüze maruz kalmış ve avdeti için arkadaşlarının ricalarını red ve inkılâp uğrunda değil hakaret, ölümü bile hiç gördüğünü beyan ederek yoluna devam eylemişti. Trabzon'a vürudu arifesinde Suphi'nin gerek şahsî ve gerek siyasî muarızları, aleyhinde büyük mikyasta teşvikatta bulunuyor ve efkâr-ı umumiyeyi aynı maksatla hazırlıyorlardı.

Arkadaşlarıyla Trabzon'a vürud ettiği gün şehre men-i duhulleri esbabı ihzar edilmiş ve evvelce hazır edilen motorlara bindirilerek denize gönderilmişler ve on dört arkadaşıyla yoldaşımız Mustafa Suphi bundan iki sene mu-

kaddem, yani 1921 senesi 28 Kânunusani gecesi süngü ve kurşunlarla öldürölerek denize atılmışlardır.

Mustafa Suphi Yoldaş'ın ölümü şüphesiz inkılâp namına çok acıklı bir ziyadır, fakat geride kalan Türk komünistlerine inkılâba giden yolları pek iyi göstermiştir. Bizler onun ölümü karşısında fütur değil, cesaret ve iman duyar, açtığı yoldan gideriz.

ALİ YAZICI

MUSTAFA SUPHİ BEŞ SENE EVVEL MOSKOVA'DA

Wilhelm Ordusu Petersburg'u tehdit etmeye başladığı sıralarda Merkez İslâm Komiserliği de diğer bütün merkez şûra müesseseleriyle birlikte 18 Kânunusani 1918 senesinde Moskova'ya gelmişti.

Bizim Moskova'ya hicretimizden kaç hafta geçmiştir, iyi hatırlayamıyorum, fakat takriben Şubat nihayetlerinde veyahut Mart iptidalarında olacak, komiserliğe iki adam gelmişti. Yoldaşlardan Vahidof ve İbrahimof dairede mevcut değillerdi. Ben yalnız oturuyordum. Oldukça temiz giyinmiş, takriben 33-35 yaşlarında, uzunca boylu, gözlük takınmış, esmerce birisi bana müracaat ederek:

– İslâm Komiseri siz misiniz? diye sordu.

– Evet, birisi benim, dedim.

Gösterilen yere oturmadan evvel kendisini ve yoldaşını takdim etti:

– Mustafa Suphi... Arkadaş Avusturya zabitanından Bosnalı Ethem Bülbüloviç.

Arkadaşı sarışın, kısaca boylu, yarı askerî elbisede idi. Konuşmaya başladık. Mustafa Suphi kendilerini tanıttı.

Suphi sivil esir-i harp sıfatıyla Uralski vilayetinde amele olarak çalışmış, fakat Teşrinisani İnkılâbı'ndan sonra o da Rusya'daki bütün esirler gibi o vaziyetinden kurtulabilmişti, şimdi de Moskova'ya inkılâp için çalışmaya geldiğini söyledi.

Suphi İslâm Komiserliği nezdinde bir Türk Şubesi te-

sis ederek gazete neşretmenin mümkün olup olmadığını ve bu hususta bizim fikrimizin ne merkezde olacağını anlamak istedi.

Birkaç dakika zarfında biz tamamen anlaştık ve yakın yoldaş olduk. Suphi'nin fikrini İslâm Komiserliği[nin] tasvip edeceğini ve elinden gelen yardımı esirgemeyeceğini beyan ettim.

Suphi her ne kadar az çok Rusça konuşuyordu ise de benimle Türkçe konuşabilmesinden ve musahabemizin pek samimi olmasından dolayı memnuniyetini gizlemiyor, seviniyordu.

Vahidof'la da karşı karşıya geldiler. O da tasvip etti.

Suphi ile birlikte birkaç defa Stalin Yoldaş'ın nezdine giderek Türkçe gazete neşretmek meselesini müzakere ettik. Az zaman sonra *Yeni Dünya* gazetesi intişara başladı.

Türk dilinde ilk defa komünist gazetesi şu tarikle Moskova'da vücuda getirildi.

İslâm Komiserliği ve Yoldaş Stalin yalnız Suphi'yi tanıyor ve ona emniyet ediyordu. Bu sebepten Türk Şubesi ve *Yeni Dünya* hep Suphi'nin şahsına olan emniyet ve itimattan dolayı vücuda gelmiş ve onun şahsıyla kaimdi.

Zaten bunda ruh veren yalnız o idi; kendisinin ilmi, kuvve-i nutkiyesi ve kalemi pek yüksek olduğu gibi, faaliyeti, ciddiyeti, azmi ve inkılâpçılığı ile de diğer arkadaşlarından temayüz ediyordu.

Suphi bütün eski hayata düşman olduğu gibi, İttihatçıları da hiç beğenmezdi. Bir gün İttihatçılar hakkında uzun uzadıya pek ciddi surette hiddetle beyan-ı mütalaatta bulundu. İttihatçıların rüesasını istihzaî kelimelerle yad etti.

SUPHİ BAKU'DA VE KARS'TA

1920 senesi gz aylarında Suphi'ye Baku'da tesadüf ettim. O pek az değişmişti, teşkilâtı büyümiş, arkadaşları çoğalmışti.

Suphi Türkiye'ye gitmek fikriyle hastalanmış, fakat bir parça tereddüt ediyordu. Kemal tarafından benim mevku-fiyetim ve Türkiye'den nefyolunmam meselesi onun tered-ddn daha artırdı.

– Fakat ben Kâzım Karabekir Paşa ile muhabere ediyorum, o beni davet ediyor; diyordu.

– Türk paşalarını siz bilmiyor değilsiniz, onların sö-zne inanmaya gelmez, onlar eski kurtturlar, diye benim tarafımdan edilen itirazdan sonra,

– O halde bir parça bekleyelim, dedi.

Suphi'yi arkadaşlarından birçoğu[nun] daima Türkiye'ye gitmek için teşvik etmekte olduğu anlaşılıyordu.

Bir ay sonra biz Gümrü'den Baku'ya avdet ettik.

Ben Karabekir'i Suphi'ye, gayet istidatlı bir asker, pek kurnaz bir diplomat diye tavsif ettim.

Fakat yoldaşları Suphi'yi Türkiye'ye gitmeye tamamen ikna etmişler, tarafımdan verilen malumatın ona hiç tesir etmediğini hissettim. Artık Suphi Türkiye'ye gitmek için karar vermişti. Mdivani taht-ı riyasetindeki bizim heyet hareket etti. Bu defa Kars'a ve oradan Ankara'ya gide-

cektik. Suphi ailesi ve bir nice yoldaşı ile bizimle birlikte Gümrü'ye ve ondan Kars'a geldi. Kars'ta Karabekir ve gerek onun adamları, gerek bizim heyeti ve gerek Suphi ve yoldaşlarını tantanalı surette kabul ettiler. Orada birkaç gün kaldık. Kars'ta iken Mdivani Heyeti ve Suphi [ve] arkadaşları için Ankara'ya gelmeye Kemal Paşa'dan müsaade geldi. Yalnız benim için seyahat memnu olduğu anlaşıldı. Ben Baku'ya avdet edecek oldum. Bana müsaade edilmediğine Suphi müteessir oldu. Ben Erivan'a gittiğim zaman Suphi ve arkadaşları Erzurum'a seyahat etmek için hazırlık görüyorlardı. Şu tarikle Suphi ile son defa Kars'ta ayrılmıştık!...

Moskova: Kânunusani 1923
ŞERİF MANATOF